

שים לב: בבחינה זו יש הנחיות מיוחדות.
יש לענות על השאלות על פי הנחיות אלה.

יהדות

מחשבה ומוסר

לבתי ספר עצמאיים

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון	—	נושאים בהשקפת היהדות	—	(20x1)	—	20	נקודות
פרק שני	—	ספרים ומאמרים	—	(10x8)	—	80	נקודות
				—	סך הכול	100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: אין.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – נושאים בהשקפת היהדות (20 נקודות)

ענה על שאלה 1 (חובה).

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ה (לכל סעיף – 4 נקודות).

ענה על סעיף ו (חובה) על כל חלקיו – 8 נקודות; סך הכול לכל השאלה – 20 נקודות.

1. "הכול בידי שמיים"

(שמונה פרקים לרמב"ם, מסילת ישרים, מכתב מאליהו – קונטרס הבחירה, שפתי חיים)

א. "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים".

על פי רמב"ם, הסבר מה הם הדברים ש"בידי שמיים", ומה הם הדברים שבידי האדם.

ב. על פי רמב"ם, הפירוש לביטוי "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים" מבוסס על כמה הוכחות הגיוניות.

כתוב שתיים מהן.

ג. על פי רמח"ל, הסבר מדוע המאבק של האדם ביצר הרע תלוי גם בקב"ה.

ד. הרב דסלר מפרש את מאמר חז"ל "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים" על פי שיטתו בנוגע לנקודת הבחירה.

הסבר את פירושו למאמר חז"ל זה.

ה. על פי הרב פרידלנדר, הבריאה שבידי ה' נמשלה לגרזן שביד האדם.

הסבר את הביטוי "הכול בידי שמיים" על פי משל זה.

(שים לב: סעיף ו בעמוד הבא הוא חובה.)

ענה על סעיף ו (חובה).

ו. קרא את הקטע מדברי הרב וולבה, וענה על כל התת-סעיפים שאחריו.

"בכל דבר בעולם יש חומר ויש צורה; חתיכת עץ היא חומר, ואם הנגר עושה ממנה כיסא היא מקבלת צורה. גם באדם יש חומר וצורה; הגוף הוא חומר, והנפש היא צורה. אולם באדם הצורה היא רק בכוח, והאדם צריך להוציא אותה אל הפועל ואז יהיה "בעל צורה". מהי הצורה בפועל של האדם? על זה יעמיד אותנו רש"י קצר: על המימרא של רבי חנינא "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים" (מגילה, כ"ה, ע"א) הוא [רש"י] כותב "חוץ מיראת שמיים – אותה מסורה בידי אדם שיהא הוא עצמו מכין ליבו לכך, אף על גב שהיכולת בידו להכין לבבנו אליו דכתיב 'הינה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי ישראל' ". הרי לבבנו הוא חומר ביד היוצר הקב"ה, והוא יתברך בעצמו היה יכול להכין ליבנו לקבל את הצורה [...]. הזאת, הרי הצורה היא – יראה! אנו מבינים מעתה כי "אדם של צורה" הוא אדם שיש בו יראה, שעל ידי היראה הוא נהיה "בעל קומה שדבריו נשמעים". ביראתו הוא נהיה מורם מעם.

דוגמה לזה משמש הרמב"ן, אשר בהקדמתו לפירוש התורה כתב בצורת שיר "והאחד אשר ממנו לבדו אירא יצילני מיום עֲבָרָה". בוויכוח הרמב"ן [...] עם נזיר משומד אשר מלך ספרד כפה עליו [על הרמב"ן] אנו רואים כי לא הייתה זאת מימרא בעלמא אלא כך הוא חי. בוויכוח [...] הוא התנה שייתנו לו רשות לדבר כרצונו בלי הגבלות. בזה עצמו הייתה סכנה בימים ההם, כי הרי הוא סתר [את] אמונת הנוצרים עד היסוד. אבל הוא ז"ל אמר דבריו ללא חת, לא פחד מהמלך וראשי הכמורה שהיו כולם נוכחים, כמבואר בספר הוויכוח שלו. הן אדם שיש בו יראה מה' לבדו והמפקיעה ממנו כל מורא בשר ודם – הוא "בעל קומה אשר דבריו נשמעים". [...] ונשאר לנו להבין למה מי שיש בו יראה דבריו נשמעים.

[...] כי החומר בעצמו מבקש צורה, וכשבא "אדם שיש לו צורה" שהוא בעל קומה – באמת הכול רצים ורוצים לקבל צורה ממנו. ונתבאר כאן, כי צורה זו היא היראה [...] יראה כזאת שנהיה בעלי קומה על ידה, ובבירור [...] שכולם מרגישים בזה ומשתוקקים לקבל צורת חיים מאיתו, זהו כוחה של יראה אמיתית!" (הרב וולבה, עלי שור, חלק ב, עמודים תפ"א–תפ"ב)

(1) "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים".

האומנם יראת שמיים אינה יכולה להיות בידי שמיים? צטט מן הקטע משפט התומך בתשובתך. (3 נקודות)

(2) בוויכוח עם הנזיר פעל הרמב"ן מתוך יראת ה'.

הסבר כיצד יראת ה' של הרמב"ן באה לידי ביטוי בוויכוח זה. (2 נקודות)

(3) מהי ההשפעה של אדם הירא את ה' על סביבתו, ומדוע הוא מצליח להשפיע עליה כל כך? (3 נקודות)

פרק שני – ספרים ומאמרים (80 נקודות)

ענה על שמונה מן השאלות 2–13.

בשאלות שבחרת, ענה על כל הסעיפים (לכל שאלה – 10 נקודות).

2. ריה"ל, הכוזרי, מאמר שלישי

א. "החסיד הוא המושל".

הסבר מדוע החסיד ראוי לתואר "מושל". (3 נקודות)

ב. "החסיד מסדר את עדתו בסדר דומה שסידר משה רבנו את ישראל סביבות הר סיני".

הסבר במה דומה ההתנהלות של החסיד להתנהלות של משה רבנו. (4 נקודות)

ג. הסבר מדוע "תפילת החסיד אינה תפילה שבשגרה". (3 נקודות)

3. רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה

א. פֶּרֶט מה נתן ה' למשה בהר סיני. (3 נקודות)

ב. לשם מה הקהיל משה את העם בראש חודש שבט? (3 נקודות)

ג. כיצד נוצרו מחלוקות בהלכה לאחר מותו של משה? (4 נקודות)

4. רמב"ם, הלכות מלכים, פרקים י"א–י"ב

א. רמב"ם מבחין בין "משיח בוודאי" ובין "בחזקת משיח". הסבר את ההבחנה שלו. (4 נקודות)

ב. "בימי המלך המשיח... יתייחסו כולם על פיו ברוח הקודש שתנוח עליו".

הסבר מה יעשה המשיח באמצעות רוח הקודש שתנוח עליו. (3 נקודות)

ג. על פי רמב"ם, מדוע התאוו החכמים והנביאים לימות המשיח? (3 נקודות)

5. דרשות הר"ן, הדרוש השישי

א. "מי שמוסר גופו ונפשו לה' יתברך [...] ישיג מדרגה גדולה [יותר] ממי שיהיה בתכלית החוכמה". הסבר מדוע. (3 נקודות)

ב. על פי הר"ן, ההבדל בין החסיד ובין אנשי ההמון דומה להבדל בין הרופא הטוב ובין הרופא הרע. הסבר מדוע. (3 נקודות)

ג. על פי הר"ן, מה הם שלושת יסודי התורה שנלמדים ממעשה העקדה? (4 נקודות)

6. רמב"ן, פירוש התורה, הקדמה

- א. "ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי".
 על פי רמב"ן, הסבר את המילים המודגשות בקו. (3 נקודות)
- ב. על פי רמב"ן, מדוע לא פתחה התורה בפסוק "וידבר ה' אל משה"? (3 נקודות)
- ג. על פי רמב"ן, הסבר את הדעה "תורה מגילה מגילה ניתנה", ואת הדעה "תורה חתומה ניתנה". (4 נקודות)

7. ספר החינוך, הקדמה

- א. "נתינת התורה להשכיל ליבות בני אדם מחויבת לתשלום היצירות".
 (1) בָּאָר את הביטוי "תשלום היצירות".
 (2) הסבר כיצד נתינת התורה מביאה לידי "תשלום היצירות".
 (5 נקודות)
- ב. בעל ספר החינוך תָּמַךְ "איך הדבר שהם [ישראל] סובלי הגלות והצרות מעולם".
 (1) מדוע תָּמַךְ בעל ספר החינוך בנוגע למצב של עם ישראל?
 (2) כיצד הוא מיישב את התמיהה?
 (5 נקודות)

8. מהר"ל, דרך החיים, פרק חמישי

- "עשרה ניסים נעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים".
- א. מדוע מכות מצרים הן ניסים לישראל, לדעת מהר"ל ולדעת רמב"ם (המובא בדברי מהר"ל)? (5 נקודות)
- ב. מדוע הוצרך ה' לעשות לעם ישראל ניסים גם במצרים וגם על שפת הים? כתוב את שני הנימוקים של מהר"ל לכך.
 (5 נקודות)

9. רמח"ל, מסילת ישרים, פרק ד'

- א. מה ענה הרמח"ל לַפְתָּאִים הטוענים: "למה נייגע עצמנו בכל כך חסידות ופרישות? הלא די לנו שלא נהיה מהרשעים הנידונים בגיהנום"? (4 נקודות)
- ב. (1) מה הן שלוש הדרכים שבהן מידת הרחמים מסייעת לחוטא?
 (2) הסבר מדוע הסיוע של מידת הרחמים לחוטא אֵינוֹ סותר את מידת הדין.
 (6 נקודות)

10. הרב וסרמן, מאמר על האמונה

- א. חז"ל דרשו: "ולא תתורו אחרי לבבכם – זו מינות". מה שאל הרב וסרמן על דרשת חז"ל זו? (3 נקודות)
- ב. "ממשפטי התורה אנו רואים דעון הכפירה חמור מאוד, יותר מעובד עבודה זרה".
הסבר כיצד רואים "ממשפטי התורה" ש"עון הכפירה" חמור יותר מעבודה זרה. בסס את תשובתך על דוגמה אחת שהביא הרב וסרמן. (4 נקודות)
- ג. הרב וסרמן מסכם: "היוצא מזה כי יסודי האמונה מצד עצמם הם פשוטים ומוכרחים".
על פי הרב וסרמן, הסבר מדוע בכל זאת מצויה כפירה אצל בני האדם. (3 נקודות)

11. הרב דסלר, קונטרס הבחירה

- א. הסבר באמצעות משל המעשן את התהליך שמביא את האדם לבחור ברע. (3 נקודות)
- ב. הסבר מהי "בחירה טובה" ומהי "בחירה רעה". (3 נקודות)
- ג. "כיוון שעבר אדם עבירה ושנה בה... נעשית לו כהיתר".
על פי הרב דסלר, הסבר מדוע נענש האדם על העבירה השנייה, אף על פי שעבר אותה לא מתוך בחירה ברע.
בשובתך התייחס למקרה שהאדם מביא על עצמו את הרע, ולמקרה שהאדם התחנך לרע. (4 נקודות)

12. האדמו"ר מסלונים, נתיבות שלום, נתיבי טהרת המידות

- א. על פי בעל ה"נועם אלימלך", שדבריו מובאים במאמר "נתיבי טהרת המידות", מהי תכלית האדם? (3 נקודות)
- ב. הסבר באמצעות משל העץ מדוע "המידות הן שורש לדבקות בה". (4 נקודות)
- ג. על פי רבי חיים ויטאל, שדבריו מובאים במאמר "נתיבי טהרת המידות", מדוע המידות אינן נכללות בתרי"ג המצוות? (3 נקודות)

13. הרב פרידלנדר, שפתי חיים, שבת

- א. מהו הרעיון המשותף לשפת ולמן שניתן לעם ישראל במדבר? (3 נקודות)
- ב. "בשבת לא די באיעשייה [של מלאכה], אלא יש לשבות גם ממחשבה בה, אפילו לא להרהר ולא להיות עסוק במחשבה על ענייני המלאכה".
הסבר כיצד אפשר להגיע לשביתה במחשבה. (4 נקודות)
- ג. "זכור את יום השבת לקדשו – הִיָּה תמיד זוכר את יום השבת בעסקיך בימי המעשה [...] לקדשו".
על פי הרב פרידלנדר, מה נדרש מן האדם בציווי זה? (3 נקודות)

בהצלחה!